

PEDERASTI, PROSTITUTION, PASSION? EN ANALYS AV ANVÄNDNINGEN AV *ARSENOKOITĒS* I DEN TIDIGA KYRKAN TILL OCH MED NICAEA *

MARKUS FRID

Teolog och pastor Ölmstad Pingstförsamling
markus@olmstadpingst.com

ABSTRACT ❧ Artikeln undersöker hur termen *arsenokoitēs* och dess kognater tolkades i den tidiga kyrkan fram till och med kyrkomötet i Nicaea (325 e.Kr.). Genom en receptionshistorisk analys granskas sexton textförekomster hos olika förnicenska kristna författare. Studien visar att begreppet sällan definieras explicit, men att dess användning varierar mellan breda fördömanden av homoerotiska handlingar och mer specifika antydningar till pederasti eller ekonomiskt utnyttjande. Resultatet jämförs med moderna svenska populärteologiska tolkningar och visar både betydande överlapp och tydliga avvikelser, vilket betonar behovet av historisk lyhördhet i bibeltolkningen. ❧

INLEDNING

”Eller vet ni inte att orättfärdiga inte ska ärva Guds rike?” Med dessa varnande ord fortsätter aposteln Paulus sedan att presentera ett antal

* Jag vill uttrycka min stora tacksamhet till Ölmstad Pingstförsamling som har sponsrat min närvaro vid SBL i Uppsala 2025 och uppmuntrat mig i mitt skrivande. Jag vill även rikta tack till Joel MacInnes, Gary Manning, Tommy Wasserman, Thomas Kazen samt närvarande vid högre seminarier vid ALT under våren 2025 och SBL i Uppsala för respons och hjälp i skrivprocessen på olika sätt.

laster som hans addressater ska undvika.¹ Bland dessa finner vi *arsenokoitai* (pluralform av *arsenokoitēs*), översatt i moderna svenska översättningar som ”män som ligger med andra män” (Bibel 2000 och Kärnbibeln), ”[de] som ägnar sig åt homosexualitet” (nuBibeln och Nya Levande Bibeln), samt ”de som utövar homosexualitet” (Folkbibeln 2015 och Reformationsbibeln).² Paulus allvarliga språkbruk i 1 Kor 6:9–10 om att de som lever med dessa laster inte ska få arvedel i Guds rike har naturligtvis lett till att många har funnit det angeläget att förstå vad det är för laster som Paulus här avser.

Under det senaste decenniet har flera tolkningsförslag cirkulerat i svensk bibeldebatt om hur termen *arsenokoitēs* (1 Kor 6:9 samt 1 Tim 1:10) bör förstås och översättas. Detta föranleds givetvis av den större debatten kring vad Bibeln har att säga om homoerotiska handlingar.³ Med denna artikel hoppas jag därför kunna bidra till den svenska diskussionen om bibeltolkning genom att låta oss informeras av bruket av terminologin i patristiska texter.

SVENSKA POPULÄRVETENSKAPLIGA TOLKNINGAR

Som del av en historisk redogörelse av homoerotik i den antika världen menar Chrys Caragounis (2000) att *arsenokoitēs* syftar på den aktive parten i homosexuella handlingar. Med stöd i senare kristna texter tolkar han termen som en bred benämning på homoerotik, utan begränsning till till exempel pederasti eller prostitution.⁴

¹ Om inget annat anges är samtliga översättningar mina egna.

² Bibel 2000 samt nuBibeln samöversätter *arsenokoitai* tillsammans med den föregående termen *malakoi*.

³ Med ”homoerotiska handlingar” avser jag de sexuella handlingar som sker mellan två (eller flera) människor av samma kön. Min definition och bruk av ”homoerotiska handlingar” är alltså överensstämmande med Martti Nissins bruk av ”homoeroticism”, se *Homoeroticism in the Biblical World: A Historical Perspective* (Minneapolis: Fortress, 1998), 17.

⁴ Chrys C. Caragounis, *Homoerotik i forntid och nutid – och den kristna församlingen* (Haninge: XP Media, 2000), 52–53, fotnot 88. I sin utläggning av 1 Kor 6 i antologin *Bekänta färg: Kyrka och HBTQ i en regnbågsfärgad värld*, redigerad av Ray Baker och Olof Edsinger (Stockholm: Apologia, 2019), 110–120 (303), refererar Bengt Holmberg till Caragounis diskussion kring Paulus bruk av *arsenokoitēs*. Detta kapitel är en revidering av Holmbergs tidigare publicerade kapitel ”Paulus

Strax därefter (2001) publicerades antologin *Motbilden och budskapet: Om Bibeln och partnerskapsfrågan*, i vilken Torsten Åhman argumenterar för att Paulus inte gör bruk av den särskilda terminologi som avser tempelprostitution eller pederasti. Eftersom Paulus hade god kännedom om ”att homosexualitet kan förekomma i stabila kärleksrelationer”, var det också detta som han tog avstånd ifrån i 1 Kor 6:9 samt 1 Tim 1:10.⁵

I samma antologi går Gunnar Samuelsson djupare och diskuterar etymologi: *arsenokoitēs* syftar på en man som har bröllopssängliknande samlag med en annan man.⁶ Han menar att Paulus skulle ha använt mer precisa ord om han velat tala om pederasti. Även om termen kan inkludera det, är den inte begränsad till just det.⁷

I boken *Gud och sex: Äktenskap, lust och sexualitet i Bibelns ljus* (2015) kommenterar Olof Edsinger kort Paulus resonemang. Edsinger menar att Paulus texter, utom Romarbrevet, kan syfta på både manlig prostitution och samtyckande homoerotik. Hans fokus ligger dock främst på att förstå Paulus syn i Rom 1.⁸

I *Välkomna Varandra!* (2017) menar Niclas Öjebrandt att *arsenokoitēs* i 1 Kor 6:9 (tillsammans med *malakos*) inte syftar på trohetsrelationer eller sexuell läggning, utan snarare på maktutövning mot en svagare part, exempelvis slav eller barn.⁹ I 1 Tim 1:10 tolkar han *pornoi*, *arsenokoitai* och *andrapodistai* som en kedja: sexslav, köpare och slavhandlare. Han uppmanar samtidigt till försiktighet i tolkningen av termen.¹⁰

kroppsteologi: En kommentar till 1 Kor 6”, i *Den hemlösa sexualiteten*, redigerad av Anders Piltz et al. (Örebro: Libris, 2001), 99–109.

⁵ Torsten Åhman, ”Är allt i Bibeln Guds ord?”, i *Motbilden och budskapet: Om Bibeln och partnerskapsfrågan*, redigerad av Jan Erixon m.fl. (Örebro: Marcus förlag, 2001), 42–52 (49–50).

⁶ Gunnar Samuelsson, ”Vad står det skrivet?": Några perspektiv på debatten om Bibeln och homosexualitet”, i Erixon m.fl., *Motbilden*, 66–93 (81).

⁷ Samuelsson, ”Vad står det skrivet?”, 83–84.

⁸ Olof Edsinger, *Gud och sex: Äktenskap, lust och sexualitet i Bibelns ljus* (Falun: Evangelie Förlag, 2015), 56.

⁹ Niclas Öjebrandt, ”Vad fördömer Bibeln?”, i *Välkomna Varandra! Bejakande perspektiv på homosexualitet i frikyrkan*, redigerad av Tomas P. Lundström (Örebro: Libris, 2017), 109–133 (121).

¹⁰ Öjebrandt, ”Vad fördömer Bibeln?”, 123. Björn Cedersjö, ”Samkönade relationer: En teologisk och etisk reflektion” (online: https://ettgotthem.se/wp-content/uploads/2020/06/Bjorn_Cedersjo_om_samkonade_relationer20200614.pdf) delar Öjebrandts tolkningar av *arsenokoitēs*.

Strax efter *Välkomna Varandra!* skrev Thomas Kazen *Smuts, skam, status: Perspektiv på samkönad sexualitet i Bibeln och antiken* (2018), där han problematiserar de två förekomna översättningarna av *arsenokoitēs* i NT 1981 samt Bibel 2000.¹¹ Kazen ger dock inte själv uttryck för sin förståelse av termen, mer än sitt avståndstagande från tolkningen som ser *arsenokoitēs* som att avse ömsesidiga homoerotiska handlingar.

I den andra utgåvan av *Bibeltolkningens bakgator: Synen på judar, slavar och homosexuella i historia och nutid* (2019) jämför Jesper Svartvik hur tidiga kristna texter talar om homoerotiska handlingar med hjälp av termen *paidofthorēseis* med kognat. Svartvik manar därför till försiktighet att med alltför stor säkerhet läsa in en definitiv betydelse i Paulus bruk av *arsenokoitēs*.¹²

I antologin *En enda kropp* (2022) skriver Tobias Elof Hadin att begreppet avser de vanligt förekomna maktutövande samkönade relationerna i antika romarriket, snarare än den typ av ömsesidigt överlåtna relationer som diskussionen kretsar kring i dag.¹³ Han understödjer dock inte detta vidare.

Ungefär samtida med Hadin (2022) för Per-Olof Eurell ett resonemang i boken *Verkligheten korrigerar*, där han menar att *arsenokoitēs* i 1 Kor betecknar pederasti. Begreppet bär alltså enligt Eurell tydlig antydning av utnyttjande och övergrepp. Som ett stöd för sin läsning hänvisar Eurell till hur *arsenokoitēs* förekommer i de Sibyllinska oraklen och *Johannesakterna*. Därutöver hävdar han att ”i de flesta andra texter tycks *arsenokoites* närmast kopplat till sexuellt utnyttjande för pengar”.¹⁴

Strax därefter publiceras Anders Gerdmars bok *HBQ och Bibeln: Svärdet genom svensk kristenhet* (2023). Han för här en argumentation utifrån att Paulus valde *arsenokoitēs* i de aktuella texterna med stor om-

¹¹ Thomas Kazen, *Smuts, skam, status: Perspektiv på samkönad sexualitet i Bibeln och antiken* (Makadam Förlag: 2018), 53–54.

¹² Jesper Svartvik, *Bibeltolkningens bakgator: Synen på judar, slavar och homosexuella i historia och nutid* (Stockholm: Verbum, 2019), 296–297.

¹³ Tobias Elof Hadin, ”Att tolka Bibeln: Min resa från nej till ja”, i *En enda kropp*, redigerad av Lina Mattebo (Varberg: Argument förlag, 2022), 68–80 (78–79).

¹⁴ Per-Olof Eurell, *Verkligheten korrigerar* (Märsta: Shiloh Förlag, 2022), 93.

sorg utifrån bruket av termen i uppdelad form i Gamla testamentet (LXX). Eftersom samtida judar utan besvär kunde göra bruk av terminologi som mer tydligt avser pedofili (såsom *paiderastēs*) så bör man ha väntat sig detsamma av Paulus, om en beskrivning av en snävare form av homoerotiska handlingar vore hans avsikt.¹⁵

I Evangeliska frikyrkans rapport *Helighet och barmhärtighet* (2023), som diskuterar en mängd frågor som rör samkönade relationer, förs ett etymologiskt resonemang om hur besläktade ord till *arsenokoitēs* används i samtida grekiska texter. Författarna menar att sammansatta begrepp som har *-koitē* som andra led visar att det första ledet i regel är objektsled. Relationen till de texter som berör homoerotiska handlingar i Gamla testamentet (3 Mos 18:22; 20:13) och idén om moralisk orenhet står i förgrunden för rapportens resonemang. Det hänvisas även, likt Eurell ovan, till de Sibyllinska oraklen som stöd för en tolkning att *arsenokoitēs* skulle kunna avse pederasti. Detta till trots menar rapportens författare att bevisen väger tyngre för en tolkning att *arsenokoitēs* används av Paulus i 1 Kor 6 samt 1 Tim 1 för att ”fördöma både den aktiva och den passiva parten, vilket skulle kunna tyda på att han *inte* är ute efter att kritisera någon form av övergrepp ...”¹⁶

MOTIVERING, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Som framgår hittills finns det inom svensk populärteologisk kontext en rad olika konkurrerande tolkningar av *arsenokoitēs*. Jag finner det anmärkningsvärt hur lite uppmärksamhet den tidiga kyrkans tolkning av termen får i populärteologisk debatt, trots att termen inte finns belagd före Paulus och därmed med fördel bör förstås i ljuset av senare bruk. Med syftet att belysa mer djupgående hur *arsenokoitēs* har uppfattats under den tidiga kristna kyrkans historia hoppas jag kunna ge ett bidrag till

¹⁵ Anders Gerdmar, *GBTQ och Bibeln: Svärdet genom kristenheten* (Uppsala: STH, 2023), 84–85.

¹⁶ EFK:s arbetsgrupp för bearbetning av frågan om samkönade relationer, *Helighet och barmhärtighet: Slutrapport från Evangeliska Frikyrkans arbetsgrupp för bearbetning av frågan om samkönade relationer* (Örebro: EFK, 2023), 206–207, författarnas kursivering.

diskussionen om hur termen kan tolkas, översättas och förstås i kontexten för svenskt bibelbruk. Därför söker jag svar på följande frågor:

- (1) Hur har *arsenokoitēs* med kognat tolkats genom kyrkans historia fram till och med år 325 e.Kr. (förmicensk tid)?
- (2) Vilka tolkningar av *arsenokoitēs* i moderna populärteologiska skrifter överlappar med tidiga kristna förståelser av termen?

ETYMOLOGI

Uppenbart är att *arsenokoitēs* är en sammansättning av de två grekiska termerna *arsēn* ”man” och *koitē* ”säng” (ofta med sexuell antydning), vilka förekommer tillsammans i 3 Mos 18:22 och 20:13 (LXX). Tre saker är värda att notera vad gäller relationen mellan Paulus och dessa två texter. För det första myntade troligtvis Paulus eller någon annan tidig kristen *arsenokoitēs* med dessa två texter i åtanke.¹⁷ För det andra är termen *arsēn* normalt en könsbenämning oberoende av ålder på ”hankön” (se bland annat 1 Mos 1:27, LXX; Gal 3:28), till skillnad från exempelvis *anēr*, som i regel avser en vuxen man.¹⁸ Det som beskrivs i 3 Mos 18:22 samt 20:13 bör Paulus alltså, utifrån termens normala semantik, ha förstått som vad som sker mellan två parter av hankön, oberoende av ålder.¹⁹ För det tredje förekommer de två termerna i 20:13 för att beskriva en handling som tillräknar båda parter dödsstraff. Detta i sig pekar på att termerna beskriver en handling präglad av ömsesidighet.²⁰

¹⁷ Anthony C. Thiselton, *First Corinthians* (NIGTC; Grand Rapids: Eerdmans, 2000), 450.

¹⁸ Se Henry George Liddell, Robert Scott och Henry Stuart Jones (LSJ), *Greek-English Lexicon* (9:e utg; Oxford: Clarendon, 1996), s.v. *ἄρσεν* samt *ἀνὴρ*, samt Frederick William Danker (BDAG), red., *A Greek-English Lexicon of New Testament and other Early Christian Literature* (3:e utg; Chicago: University of Chicago Press, 2000), s.v. *ἄρσεν* samt *ἀνὴρ*.

¹⁹ Det behöver dock nämnas att detta inte är universellt, då exempelvis Filon av Alexandria kommenterar dessa texter som att avse pederasti (*Spec.* 3.37–39).

²⁰ En möjlig invändning är att dödsstraff för båda parter inte nödvändigtvis förutsätter ömsesidighet, utifrån jämförelse med lagen om tidelag i 3 Mos 20:15–16, då båda parter dödas. Två saker kan dock sägas som svar. För det första beskrivs djur i flera texter som ansvariga för sina handlingar (1 Mos 9:5; 2 Mos 21:18). För det andra är 5 Mos 22:23–27, en lagtext om våldtäkt, en mer legitim parallell, då det där görs en tydlig åtskillnad mellan den samtyckande jungfrun och den våldtagna.

METOD

Studiet utgår från receptionshistorisk metod. Fokus ligger i denna artikel alltså inte på vad *arsenokoitēs* ”betytt” i sin ursprungliga kontext i 1 Kor eller 1 Tim, utan på hur den har tolkats i efterföljande kristna texter fram till 325 e.Kr. Men detta kan, som sagt, även vara vägledande för hur termen kan tolkas i dag. Eftersom den aktuella svenska diskussionen söker utröna vad som i antika texter skulle kunna motsvara en ömsesidig homoerotisk relation, kommer jag använda termen ”utnyttjande” utifrån ett etiskt (snarare än emiskt) perspektiv. Alltså, om en text exempelvis beskriver pederasti kommer jag bedöma den som att ge uttryck för utnyttjande homoerotik, oberoende av hur den aktuella författaren såg på den homoerotiska praktiken.

Centralt är att analysera sammanhanget där termen förekommer, samt vilka andra laster den i förekommande fall listas med. Detta kan ge en antydning av betydelsen. Än mer avgörande är dock, som Dale B. Martin framhäver, explicita kommentarer eller kvalificerande kontext.²¹ I mina granskningar av de relevanta texterna kommer jag alltså att vara uppmärksam på två faktorer, vilka återkommer i den jämförande diskussionen. För det första, vad jag uppfattar vara respektive texts bruk av *arsenokoitēs*, huruvida den avser homoerotiska handlingar i vid eller snäv bemärkelse. För det andra, huruvida bevisningen är antydande eller mer explicit.

MATERIAL OCH AVGRÄNSNING

Primärkällorna för mitt studium är tidiga kristna texter som använder *arsenokoitēs* eller dess kognater från paulinsk tid till och med Nicaea. Enligt *Thesaurus Linguae Graecae* (TLG) förekommer *arsenokoit-*gruppen tjuugo gånger fram till 325 e.Kr., exklusive 1 Kor 6 och 1 Tim 1.²² Endast

²¹ Dale B. Martin, *Sex and the Single Savior: Gender and Sexuality in Biblical Interpretation* (Louisville: John Knox, 2006), 39–40. Martin delar samma avvägning vad gäller gradering av bevisningen. Även om Nissinen, *Homocroticism*, 118, samt Theodore W. Jennings Jr., *Plato or Paul? The Origins of Western Homophobia* (Cleveland: Pilgrim, 2009), 126, inte bedriver receptionshistoria som sådan, så gör de bruk av samma typ av metodfråga i sina respektive studier av *arsenokoitēs*.

²² Det finns en morfemvariant till stammen, *arrenokoitēs* (med kognat), som är en mer sentida

en förekomst (Porfyrius, 234–305 e.Kr.) är icke-kristen och faller utanför studiets avgränsning.²³ Dessutom förekommer *arsenokoit*-gruppen i fyra texter där betydelsen inte går att utröna.²⁴ Borträknat dessa kvarstår sexton förekomster av *arsenokoit*-gruppen som jag kommer granska.

De granskade texterna har relativt jämn spridning i tid och proveniens. Åtta av nio författare kan lokaliseras. Polykarpos, Teofilus och författaren till *Johannesakterna* verkade i Mindre Asien på 100-talet; Arisides i Aten, Klemens och Origenes i Alexandria kring sekelskiftet; Hippolytus i Rom på 200-talet och Eusebius i Caesarea på 300-talet.

POLYKARPOS (69–156)

I sitt brev till församlingen i Filippi uppmanar Polykarpos sina läsare att leva enligt Guds vilja och fly orättfärdighet. I *Phil.* 5 förmanar han särskilda grupper och riktar sig i 5:3 till de yngre männen att undvika ondska och världslig lusta. Polykarpos citerar 1 Kor 6:9 och varnar för tre laster: *pornoi* ("sexuell omoral"), *malakoi* och *arsenokoitai*. Efter den paulinska förklaringen att dessa inte ska ärva Guds rike, lägger han till en fjärde last: *hoi poiountes ta atopa*, "de som gör felaktiga saker".

Eftersom Polykarpos inte utlägger citatet vidare kan det bara spekuleras kring vad han avsåg med bruket av *arsenokoitai* (och *malakoi*). I sin lista har författaren dock tagit friheten att kasta om termerna, så att *arsenokoitai* (tillsammans med *malakoi*) här föregås endast av *pornoi*, och följs av inga andra mer än det kryptiska "de som gör felaktiga saker". Termen förekommer alltså tillsammans här i sammanhang av sexuell omoral, men inte med de andra laster som förekommer i 1 Kor 6:9–10.

utveckling av den attiska dialekten, se Herbert Weir Smyth, *Greek Grammar* (Cambridge: Harvard University Press, 1956), 25 (§79). Dessa variationer finns inte belagda i förnicensk tid.

²³ Porfyrius bruk (*Christ. Fragm.* 88.14) är del av en lista där *arsenokoitēs* utan utläggning står direkt påföljande stöld (*klopēs*) och föregående tröldom (*farmakeia*), alltså inte listat med de övrigt uppenbart sexuella lasterna (såsom *moicheia* och *porneia*).

²⁴ Dessa är Klemens av Alexandrias *Paedagogus* 3.11.81, samt Origenes *Homilier över Jeremia* 20.3, *Kommentarsfragment över Första Korinthisbrevet* 27:58 och *Homilier över Psaltaren* 8.11.6.20.

Tentativt skulle denna redaktion av citatet från 1 Kor 6:9–10 alltså kunna vara ett stöd för att Polykarpos såg *arsenokoitēs* som att avse homoerotiska handlingar i vidare bemärkelse. Detta är dock bara antydande.²⁵

ARISTIDES (DÖD 133–134)

Aristides av Aten var en kristen apologet verksam under första halvan av 100-talet. Hans Apologi är författad till kejsare Hadrianus, vilken tjänar som en utförlig polemik gentemot de grekiska gudarna. I det aktuella textavsnittet för Aristides argumentet att de grekiska gudarna underkänns moraliskt av grekernas egna lagar: ”Om lagarna är rättfärdiga, då är deras gudar alltigenom orättfärdiga, eftersom de för sig olagligt, när de dödar varandra och begår trolldom och äktenskapsbrott och stöld och *arsenokoitias*” (*Arist.* 13:7).²⁶ Här står *arsenokoitia* (substantivform av handlingen i fråga) alltså i en representativ listning för de laster som enligt Aristides kännetecknade de grekiska gudarna.

Bilden förstärks ytterligare i ljuset av *Arist.* 9:8–9. Här återges i kortet guden Zeus liv och sexuella bedrifter, när det beskrivs hur han tog olika djurs och gestalters skepnader för att kunna para sig med dem. Aristides återger specifikt när Zeus tog skepnaden av en örn för att ta till sig Ganymedes, en dödlig herde. När Aristides efter denna utläggning beskriver under beklagan hur greker tar efter deras gudars exempel, målar han ut hur de blev:

²⁵ Samma typ av bearbetning av 1 Kor 6:9 förekommer i det brev som falskt tillskrivs Ignatius av Antiokia, adresserat till församlingen i Tarsus. Där listas lasterna från 1 Kor 6:9–10 i ordningen (Ignatius, *Tars.* 7.2): ”äktenskapsbrytare, *malakoi*, *arsenokoitai*, sexuellt omoraliska, förtalare, drinkare, tjuvar”. *Arsenokoitai* (tillsammans med *malakoi*) står alltså här än mer explicit bland de sexuella lasterna. Brevet är dock tillkommet som tidigast och möjligtvis på mitten av 200-talet, vilket märks utifrån den tydliga polemik som ”Ignatius” riktar mot sabellianister. Se Philip Schaff, ”The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus”, i *Ante-Nicene Fathers, Volume 1*, redigerad av Alexander Roberts och James Donaldson (Peabody: Hendrickson Publishers, 1995), 105–106. Det är därför möjligt men inte alls säkert huruvida brevet är att anses vara ett förniceriskt bruk av *arsenokoitēs*, och förekomsten noteras här därför med försiktighet.

²⁶ Nissinen, *Homoeroticism*, 115, hänvisar felaktigt detta citat till 9:13, troligtvis i sin tur hämtat från John Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality* (Chicago: University of Chicago Press, 1980), 350.

äktenskapsbrytare (*moichous*) och mansgalna (*arrenomaneis*) och gör andra hemska gärningar, i likhet med deras gud. Hur, då, är det möjligt för en gud att vara äktenskapsbrytare (*moichon*) eller en som [sexuellt] närmar sig en man (*androbatēs*),²⁷ eller en som mördar sin far?

Det är tydligt att *androbatēs*, *arrenomanēs* (*Arist.* 9) och *arsenokoitia* (13:7) används som begrepp för att beskriva samma typ av handling i Aristides tanke, vilket David F. Wright visar,²⁸ då för att porträttera och fördöma de handlingar som de grekiska gudarna (i detta fall Zeus) gör.²⁹ Detta var i form av ett övergrepp, då Ganymedes blev tagen motvilligt.

Termen *arsenokoitia* beskriver alltså ett homoerotiskt övergrepp, i form av pederasti. Frågan är dock om själva termen i sig bör förstås så snävt. Jag menar att det är viktigt att se till hur Aristides beskriver Zeus närmande till kvinnorna som paralleller till hur han närmade sig Ganymedes. Eftersom Aristides i kapitel 9 återger hur Zeus bytte form för att para sig med ett flertal kvinnor och ”på detta sätt” (*houtōs*) sedan närmade sig Ganymedes (9:8–9), vore det inte i så fall även rimligt för Aristides att lista en term som avser sexuella övergrepp även gentemot dessa kvinnor, om *arsenokoitia* endast avser homoerotiska övergrepp? Eftersom ingen antydning för sexuellt övergrepp nödvändigtvis finns i termen *moicheuō*, ”att begå äktenskapsbrott”, vilken beskriver närmandet av Zeus till kvinnorna, är det inte heller självklart att uteslutande förstå *arrenomanēs* (eller synonymerna *androbatēs* och *arsenokoitēs*) som att bära sådana konnotationer.

John Boswell menar att *arsenokoitia* här inte kan känneteckna ömse-sidiga homoerotiska handlingar, eftersom Aristides argumentation bygger på att de grekiska gudarna har överträtt de själva lagar som rådde under hans samtid. Eftersom det inte fanns lagar som förbjöd homoerotiska handlingar som sådana, menar Boswell, kan det inte heller vara detta som författaren i *Arist.* 13:7 avser med *arsenokoitia*. Snarare antyder Aristides

²⁷ *Androbat*-stammen förekommer endast (förnicenskt) utöver detta stycke hos Justinus Martyren (2 *Apol.* 12:5), även där för att redogöra för Zeuseposet.

²⁸ David F. Wright, ”Homosexuals or Prostitutes? The Meaning of ΑΡΣΕΝΟΚΟΙΤΑΙ (1 Cor 6:9, 1 Tim 1:10)”, i *Vigiliae Christianae* 38 (1984), 125–153 (133).

²⁹ Nissinen, *Homoeroticism*, 115, gör inte uttryckligen denna koppling.

här till manlig prostitution.³⁰ På liknande sätt menar Theodore W. Jennings Jr. att även om det fanns romersk lagstiftning som förbjöd homoerotiska handlingar i vid bemärkelse,³¹ så tar Aristides här snarare spjårn mot en hellenistisk kutym.³² Vårt att bära i åminnelse är dock att apologin är adresserad till den romerske kejsaren Hadrianus, till vilken åberopandet av rådande lagstiftning bör ses som mest relevant för författarens argumentation.

Sammanfattningsvis menar jag alltså att även om kontexten för *Apologin* i stort gör tydligt att Zeus relation till Ganymedes bäst beskrivs som ett övergrepp, så antyds det att den form av homoerotisk handling som fördöms av Aristides genom hans bruk av *arsenokoitia* är homoerotik i en vidare bemärkelse.³³

SIBYLLINSKA ORAKLEN (100-TALET)

De Sibyllinska oraklen är ett av flera orsaker omdebatterat samlingsverk. För det första är de texter som utgör Sib. or. notoriskt svårdaterade. För det andra är det inte lätt att urskilja vilka delar som är författade eller redigerade av helleniserade judar respektive kristna. Framför allt det sistnämnda skälet gör det inte självklart huruvida förekomsten av *arsenokoiteō* (2.73) här ens meriterar diskussion i ett studium av kristen reception.

Dessa osäkerheter till trots råder det dock en stor samstämmighet kring att det aktuella textavsnittet (2.56–148) är en kristen redaktion i samlingsverket. Precis föregående detta sammanhängande stycke nämns Kristus explicit (2.45–55), och där presenteras vilka som kommer belönas med inträde till härligheten (bland annat *martyroi*, ”martyrer”, samt *hoi d’agapōsi gamon*, ”de som älskar äktenskapet”, 2.48, 52). Även om materialet i 2.56–148 inte är kristet i ursprung är det alltså rimligt att anta att det är tillfogat av en kristen redaktör, som en utveckling av de efterfrågade

³⁰ Boswell, *Christianity*, 350–351.

³¹ Som visat av bland annat Nissinen, *Homocroticism*, 70.

³² Jennings Jr., *Homophobia*, 125.

³³ Detta i tydlig kontrast till Jennings Jr., *Homophobia*, 124–125.

dygderna i 2.45–55. Baserat på en välutvecklad eskatologi och omnämmande av Jerusalems förstörelse dateras den kristna redaktionen troligtvis bäst till första halvan av 100-talet e.Kr.³⁴ Jag bedömer alltså detta att vara en förekomst som faller inom ramarna för en kristen reception av *arsenokoit*-gruppen.³⁵

Sett till det omedelbara sammanhanget följer inga explicita utläggningar för vad författaren avsåg med termen. 2.73 lyder: ”*arsenokoitein* inte, anklaga inte falskt, döda inte”. Baserat på de förtryckande laster som nämns i samma paragraf, samt vad som uttrycks i Sib. or. 3.185–187 (som J. L. Lightfoot visar författades tidigare än bok två, och därmed potentiellt skulle kunna vara inspiration för 2.73),³⁶ så skulle *arsenokoitein* i 2.73 kunna avse samkönad prostitution eller pederasti. Texten i bok tre lyder:

*arsēn d'arsēn plēsiasei stēsousi te paidas aischōis en tegessi kai essetai ēmasi
keinois thlipsis en anthrōpois megalē kai panta taraxei*

Man kommer ha sexuellt umgänge med man och de kommer ställa fram pojkar i illa ansedda hus och i de dagarna kommer det bli en stor plåga bland människor och kommer orsaka stor förvirring.

Det finns dock mer att säga. Vida erkänt är att i princip hela textavsnittet Sib. or. 2.56–148 är en interpolation av den judiska skriften Pseudo-Fokylides, mer specifikt raderna 5–79. Ps.-Fok. är en judisk skrift falskt tillskriven den grekiske filosofen Fokylides (500-talet f.Kr.). Walter T. Wilson har visat att verkets judiska prägel såväl som dess pseudonymitet märks bland annat i dess bestyrkande av en framtida fysisk uppståndelse (§103–104) samt dess återkommande bruk av LXX. Konsensus bland moderna

³⁴ Se J. J. Collins, ”The Sibylline Oracles: A New Translation and Introduction”, i *The Old Testament Pseudepigrapha, Volume I*, redigerad av James H. Charlesworth (Garden City: Doubleday, 1983), 317–472 (330–332); Wright, ”Homosexuals”, 137; Robert A. J. Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice: Texts and Hermeneutics* (Nashville: Abingdon, 2001), 318, samt Walter T. Wilson, *The Sentences of Pseudo-Phocylides* (Berlin: de Gruyter, 2012), 40, tar 2.56–148 som att vara en interpolation av Pseudo-Phocylides gjord av en kristen redaktör.

³⁵ Kontra Martin, *Sex*, 40.

³⁶ J. L. Lightfoot, *The Sibylline Oracles, with Introduction, Translation and Commentary on the First and Second Books* (Oxford: Oxford University Press, 2007), ix.

forskare är således att verket dateras till någon gång mellan 100 f.Kr. till och med 100 e.Kr.³⁷

Intressant nog förekommer *arsenokoit*-gruppen inte i Ps.-Fok., då Sib. pr. 2.72–73 är ett av de flertal tillägg till interpolationen från Ps.-Fok., infogat av den kristne redaktören. Däremot förekommer i paragraferna §3–4 (vilka föregår precis det längre stycke som återfinns i Sib. or. 2) ett allmänt förbud mot att uppbåda *arsena kyprin*, ”manlig kypris”. ’Kypris’ är ett alternativt namn för Afrodite, den grekiska kärleksgudinnan, och därför ett passande metonym för sexuell passion i allmänhet.

Ps.-Fok. ger i övrigt tydligt uttryck för ett generellt fördömande av homoerotiska handlingar. I §190 varnar författaren först för att överträda ”det som är enligt naturen för otillåten sexuell passion (*kyprin*)”, med kvalifikationen att det inte ens bland djur förekommer parning mellan två av hankön (§191). Sedan löper kvalifikationen vidare till att även innefatta kvinnor,³⁸ som inte bör imitera *lechos andrōn*, ”männens säng”, alltså inte ingå i sexuell umgänge med en annan kvinna.

Fyra saker är värda att notera i §190–192. För det första är §190 tillsammans med §3 de enda två förekomsterna i Ps.-Fok. av *kypris*, ”sexuell passion”. Detta gör det rimligt att tolka de två textavsnitten i ljuset av varandra, särskilt eftersom båda också uppenbart beskriver någon form av homoerotisk handling. För det andra omnämns både manliga och kvinnliga homoerotiska handlingar. För det tredje uppmanas kvinnor att inte efterlikna *lechos andrōn*, ”mäns säng”. Detta uttryck är så gott som synonymt med *arsenokoitēs* i dess uppdelade form: *arsēn*, ”man”, och *koitē*, ”säng”.³⁹ För det fjärde beskriver författaren manliga såväl som kvinnliga homoerotiska handlingar i §190–192 som något som överträder det som är *eunas fuseōs*, ”enligt naturen”. Detta uppvisar substantiella likheter med vad Paulus beskriver i Rom 1:26–27, där kvinnor bytte ut det

³⁷ Wilson, *Pseudo-Phocylides*, 7, 17–22.

³⁸ Författaren ser rimligtvis *mēde*, ”inte heller”, i §191 som en förlängning av förbudet mot homoerotiska handlingar till att innefatta även kvinnor; se Wilson, *Pseudo-Phocylides*, 196.

³⁹ *Lechos* och *koitē* har substantiellt semantiskt överlapp med varandra. Jämför LSJ, s.v. *κοιτή* och *λέχος*. Nissinen, *Homoeroticism*, 171 fn. 35 menar att *lechos andrōn* mycket väl kan vara en alternativ översättning av *miškab zakār* från 3 Mos 18:22; 20:13.

naturliga umgänget för det som är *para fysin*, ”onaturligt”, och hur män agerade *homoiois*, ”på samma sätt”, som kvinnorna.⁴⁰

Utifrån Ps.-Fok. §3 tolkat tillsammans med §190–192 drar jag alltså slutsatsen att de homoerotiska handlingar som fördöms i detta verk inte uteslutande är pederastiska sådana, eftersom sådana lesbiska relationer inte var förekommande.⁴¹ Om en kristen redaktör av de Sibyllinska oraklen var väl bekant med Ps.-Fok. (vilket författaren till Sib. or. 2.73 var), skulle det vara logiskt att här använda termen *arsenokoitein*, eftersom den liknar uttrycket *lechos andrōn*, ”mäns säng”, i Ps.-Fok. §190–192. Detta skulle vara ett rimligt ordval om man ville förmedla det man trodde var Paulus avsikt med *arsenokoitēs* i 1 Kor 6:9 i en kristen kontext.

Eftersom Sib. or. 2.73 är en redigerad interpolation av Ps.-Fok. tjänar den alltså som ett mer troligt inflytande än andra texter.⁴² Läst i ljuset av Ps.-Fok. förstås *arsenokoitein* därför rimligtvis som en omskrivning för det allmänna förbudet mot *arsena kyprin*, ”manlig kärlek”, samt *lechos andrōn*, ”mäns säng”.⁴³

JOHANNESAKTERNA (MITTEN AV 100-TALET)

Johannesakterna är en pseudepigrafisk text som tillskrivs aposteln Johannes. Den beskriver, med vissa gnostiska tendenser, de akter som Johannes påstås ha utfört i sin tjänst som apostel (huvudsakligen i Efesos). Högst troligt skrevs texten under mitten av 100-talet e.Kr. i Mindre Asien, men det är svårt att vara mer specifik än så.⁴⁴

⁴⁰ Wilson, *Pseudo-Phocylides*, 197–198.

⁴¹ Kontra Nissinen, *Homocroticism*, 96–97, som menar att Ps.-Fok. fördömer pederasti. Här menar jag att Nissinen inte tar den nära kopplingen mellan §190 och §191 i hänsyn (relationen mellan manliga och kvinnliga homoerotiska handlingar).

⁴² Värt att poängtera är att även om den pederasti som beskrivs i 3.185–187 fanns i författarens åtanke och avsågs fördömas med bruket av *arsenokoitein*, så begränsar det dock inte fördömandet till enbart pederasti.

⁴³ Så även Wright, ”Homosexuals”, 138 samt Gagnon, *Homosexual Practice*, 318.

⁴⁴ Peter J. Lalleman, *The Acts of John: A Two-Stage Initiation into Johannine Gnosticism* (Leuven: Uitgeverij Peeters, 1998), 266, 270, föreslår år 125–150; Hans-Josef Klauck, *The Apocryphal Acts of the Apostles: An Introduction* (Waco: Baylor University Press, 2008), 18 föreslår år 150–160.

Det aktuella textavsnittet (§30–37) handlar om när Johannes, då i Efesos, önskade få möta alla sjuka kvinnor i staden, för att demonstrera Guds helande kraft för dem. Då, precis innan han helade alla åkommor hos de närvarande (§37), talar Johannes strängt emot de många laster som han antog fanns hos invånarna (§34–36). I detta sammanhang skriver författaren: ”och giftblandaren, trollkarlen, rövaren, bedragaren, *arsenokoitēs*, tjuven, och alla andra som tillhör en sådan skara, leds av era gärningar till den osläckliga elden ...” (§36).

Här förekommer *arsenokoitēs* i en lista bland laster som kan beskrivas som utnyttjande av en svagare part. Placeringen antyder att *arsenokoitēs* ses som en förtryckande last. Samtidigt uppvisar han en spretighet i uppräkningsordningen, då exempelvis materiell rikedom fördöms vid åtminstone tre åtskilda tillfällen. Men det antyds alltså här att *arsenokoitēs* avser en specifik form av homoerotiska handlingar, av förtryckande form. Då de omedelbart kringliggande lasterna alla är ekonomiskt betingade (rån, bedrägeri, stöld) skulle det i så fall kunna ha att göra med homoerotisk prostitution.⁴⁵

TEOFILUS AV ANTIOKIA (DÖD 185–190)

Teofilus av Antiokia tillhörde en av de tidiga kristna apologeterna. I sin *Ad Autolycum* försvarar han i tre böcker den kristna tron. Teofilus tjänade som biskop i Antiokia från 169 e.Kr. Robert M. Grant har visat att verket med säkerhet dateras efter 180 e.Kr., då Teofilus omnämner Marcus Aurelius som dog detta år.⁴⁶

I den första boken av sin apologi gör Teofilus vid två tillfällen bruk av *arsenokoit*-gruppen, först *arsenokoitēs* (*Autol.* 1:2) och sedan som abstrakt substantiv (*arsenokoitia*, 1:14). Den första förekomsten står i en omedel-

⁴⁵ Martin, *Single Savior*, 41, menar liknande att detta troligtvis avser ekonomiskt utnyttjande genom sexuella medel. Gagnon, *Homosexual Practice*, 318 listar missvisande förekomsten i en uppräkningsordning av de texter som han menar entydigt stödjer uppfattningen om *arsenokoitēs* som att avse homoerotiska handlingar i en vidare bemärkelse, vilket inte är självklart.

⁴⁶ Robert M. Grant, *Theophilus of Antioch: Ad Autolycum* (Oxford: Clarendon, 1970), ix–x.

bar kontext som del av en uppräknings av icke-sexuella laster. Teofilus ställer en rad frågor för att uppenbara synd hos sin läsare, då en människa med kvarvarande synd inte kan se Gud. Han frågar, i angiven ordning, om hans läsare är "tjuv, bedragare, plundrare, *arsenokoitēs*, högmodig, baktalare".⁴⁷ Teofilus utlägger inte vad han avser med de olika lasterna. Vad gäller grupperingen av de olika termerna kan man alltså hävda att apologeten ser *arsenokoitēs* som en last besläktad med exempelvis *aposterētēs*, "plundrare" och *hubristēs*, "högmodig", även om det också finns antydning till att inte göra för mycket av ett sådant argument.⁴⁸

I kontexten av den andra förekomsten nyanseras bilden. Här listar Teofilus laster som kännetecknar de otroende, som är fulla av "äktenskapsbrott, sexuell omoral, *arsenokoitiai*s, girighet och förbjudet avguderi" (*Autol.* 1:14). Utifrån den omedelbara kontexten förekommer *arsenokoitia* här tydligare i ett sammanhang som berör sexuella laster.

Pleonexia, "girighet", avser att vilja ha mer än vad som är rätt. Detta används i olika sammanhang för både materiellt och immateriellt habegär.⁴⁹ Vad gäller *athemitai eidōlolatreiai*, "förbjudet avguderi", förekommer just denna term i 1 Petr 4:3, en text som med största säkerhet ligger till grund för Teofilus bruk av frasen.⁵⁰ Denna lista avser huvudsakligen olika former av sexuella laster, då *aselegeia*, "[sexuell] lössläpphet", *epithumia*, "[sexuell] passion" samt *kōmē*, "orgie", men också två laster som beskriver fylleri (*oinoflugia* samt *potos*).

⁴⁷ Wright, *Homosexuals*, 150, fotnot 35, är missvisande i sina citat av Teofilus. I sin återgivning av 1:2 listar han *arsenokoitēs* som direkt påföljande efter *moichos* och *pornos*, vilket inte stämmer utifrån den mest tillförlitliga kritiska utgåvan av den grekiska texten (Wright gör bruk av Gustave Bardy, "Théophile d'Antioche – Trois livres à Autolycus", i *Sources Chrétiennes Volume 20* [Paris: Cerf, 1948], 60, 91). I återgivning av 1:14 listar Wright selektivt samma tre laster som om det bara är dessa som gör en människa förtjänt av vrede, vilket är att inte läsa hela sammanhanget.

⁴⁸ Laster såsom *orgilos*, "vredeslysten", och *plēktēs*, "våldsam", är rimligen att betrakta som besläktade, men förekommer inte intill varandra i listningen. Likaså listar Teofilus *kleptēs*, "tjuv", åtskilt från *filarguros*, "pengaälskande", och *ta tekna sou pōleis*, "[en som] säljer [s]ina barn", tre besläktade termer med avseende till en som är pengakär.

⁴⁹ BDAG, s.v. *πλεονεξία*.

⁵⁰ Igenkänt av Grant, *Theophilus*, 21.

Vidare skulle man kunna hävda att Teofilus i *Autol.* 1:14 (vilken är den avslutande paragrafen i apologins första bok) skapar ett *inclusio* med avsikt att förtydliga vad som inledningsvis berörs genom den lista av provocerande frågor vi finner i *Autol.* 1:2. Det utläggande sammanhanget i 1:14 bör därför rimligtvis ha tolkningsföreträde framför ordningen av frågorna ställda i 1:2.

I ljuset av detta resonemang finner jag det alltså troligt att Teofilus utläggning i *Autol.* 1:14 tydligare avser laster med sexuell karaktär, utan antydan på utnyttjande. Därmed menar jag att detta också belyser och ger grund för att tolka hans bruk av terminologin i 1:2 på samma sätt. Jag ser dock Teofilus som enbart antydande bevisning.

KLEMENS AV ALEXANDRIA (CIRKA 150–215)

Klemens av Alexandria var en kristen filosof, född omkring år 150 i Aten eller Alexandria, som hade god insyn i de samtida religionerna. Den förekomst av *arsenokoitai* som är av intresse återfinns i den tredje boken i verket *Stromateis*, som berör relationen mellan den kristna tron och äktenskapet. I *Strom.* för Klemens ett resonemang kring äktenskapets ordning (3.18.108), och kommer sedan (3.18.109.2) till en utläggning ”angående njutning som går emot regeln”. Författaren citerar 1 Kor 6:9–10, med den enda variationen att *pleonektai*, ”giriga”, har bytt plats med *kleptai*, ”tjuvar”, och nu följer direkt efter *arsenokoitai*.

Två saker är värda att notera. För det första inleder Klemens med att säga hur han uttryckligen skriver om *hēdonē*, ”njutning”, som går emot regeln. Denna term används ofta för att beskriva just sexuell njutning.⁵¹ Detta sätter alltså någon slags ton för den lista som Klemens ska citera, särskilt eftersom den större diskussionen som sagt berör just äktenskapets ordning. För det andra är *pleonexia*, ”girighet”, som nämnt under diskussionen om Teofilus, en last som inte nödvändigtvis är utnyttjande som sådan (i relation till andra människor), utan avser i allmänhet ett begär att

⁵¹ LSJ, s.v. ἡδονή.

ha mer. Detta till skillnad från *kleptai*, som är uttryckligt utnyttjande i relation till andra. Att Klemens med denna enda variation har bytt plats på *pleonektai* och *kleptai* skulle alltså kunna vara en antydning till en (i hans mening) tydligare uppdelning av sexuella och icke-sexuella laster.

Sammanfattningsvis menar jag att det finns en antydning till att Klemens här gör bruk av *arsenokoitia* för att beskriva homoerotiska handlingar som en följd av njutning som ”går emot regeln”. Det finns inga skäl till att se handlingarna som begränsade till endast uttryck för förtryck.

HIPPOLYTUS AV ROM (CIRKA 170–235)

Hippolytus av Rom var en framstående kristen teolog och författare verksam under första halvan av 200-talet. I ett av Hippolytus mest kända verk, *Refutatio omnium haeresium*, finner vi en förekomst av *arsenokoitia*. Sammanhanget här är att Hippolytus återger Justinus Gnostikerns uppfattning om ursprunget till moralisk ondska (*Haer.* 5.26.14). *Elōeīm* (translitteration av hebreiskans *’elohim*) steg upp från Eden till det himmelska och blev mottagen där, vilket ledde till avundsjuka hos Eden (en personifierad version av lustgården, 5.26.19–20). För att även människor skulle få uppleva samma sorg av fränskildhet som Eden hade upplevt i relation till *Elōeīm*, gav hon sin tredje ängel Naas (ormen) auktoritet att orsaka samma sorg och splittring hos människor. Så närmade sig då Naas först Eva och *emoicheusen*, ”begick äktenskapsbrott”, med henne. Sedan närmade han sig Adam och *eschen auton ōs paidika ... enthen gegone moicheia kai arsenokoitia*, ”hade honom som ett älsklingsbarn⁵² ... sedan dess har äktenskapsbrott och *arsenokoitia* kommit till” (5.26.23).

Utifrån den uttryckliga parallellen mellan att Naas ”hade [Adam] som ett älsklingsbarn” och uppkomsten av *arsenokoitia* så finns det fog för att termen här avser pederasti. William L. Petersen noterar att Hippolytus senare i 5.26.34 återger Justinus förklaring för att Zeus (örnen) i själva verket är Naas, som tog till sig Ganymedes, vilken i själva verket är Adam.⁵³

⁵² LSJ, s.v. παιδικός.

Därför, menar Petersen, är det tydligt att det är en pederastisk relation som avses i den aktuella texten.⁵⁴

Det finns dock mer att säga. För det första beskrivs akten mellan Naas och Eva som *moicheia*, "äktenskapsbrott", vilket visar på Justinus förståelse av Adam (och Eva) som vuxna, inte barn. För det andra är frågan huruvida just den form av homoerotisk handling mellan Naas och Adam är *sine qua non* för *arsenokoitia*, eller ett av flera uttryck för det. Robert Gagnon menar att eftersom äktenskapsbrott kan begås utan att någon av de inblandade parterna förleds (till skillnad från Eva), så kan *arsenokoitia* begås utan att någon av de inblandade parterna är en *paidikos*, "älsklingsbarn" (till skillnad från Adam).⁵⁵ I så fall innefattar *arsenokoitia* pederasti, men begränsas inte till det.

Det är en svår avvägning, men jag menar att Gagnons tolkning inte nödvändigtvis förtär Petersens poäng. Jag lutar därför åt att en vidare förståelse av *arsenokoitia*, som att här avse ett pederastiskt förhållande men inte nödvändigtvis begränsas till det, är den föredragna tolkningen.

ORIGENES AV ALEXANDRIA (CIRKA 185–253)

Origenes av Alexandria var en produktiv författare. Han författade utförliga kommentarer på många av Bibelns böcker såväl som försvar av den kristna tron. Det finns fem relevanta förekomster av *arsenokoit*-terminologin som tillskrivs Origenes.

DIALOGEN MED HERAKLIDES

I *Dialogen med Heraklides* förs en dialog med den fiktive filosofen Heraklides, där Origenes argumenterar för kristna doktriner och mot vissa

⁵³ Se diskussionen ovan om Aristides för en mer utförlig redogörelse för berättelsen om Zeus och Ganymedes.

⁵⁴ William L. Petersen, 'On the Study of 'Homosexuality'', i *Studia Patristica* 20 (1989), 283–288 (284). Petersen följs av Jennings Jr., *Homophobia*, 124–125. Även Martin, *Single Savior*, 42, menar att Hippolytus avser pederasti.

⁵⁵ Gagnon, *Homosexual Practice*, 318–319.

filosofiska synsätt som Heraklides representerar. Verket tjänar alltså till att artikulera och försvara den kristna tron. På bara ett par rader finns här två förekomster av *arsenokoitēs*. I det aktuella sammanhanget (*Dial.* 9–10) diskuterar Origenes relationen mellan tro och gärningar, och att Gud kommer se till hela det levda livet när en människa ska dömas. I den första förekomsten (10:3) listas *arsenokoitai* som del av ett citat från 1 Kor 6:9–10. Den enda variationen är utelämnandet av *eidōlolatrai*, ”avgudadyrkare”, *pleonektai*, ”giriga” och *harpages*, ”bedragare”. I nästa mening skriver Origenes att man kan se att ”vid sidan av sådana stora förekomster av ondska som *arsenokoitē*, *malakō*, äktenskapsbrytaren, den som är sexuellt omoralisk står drinkaren, baktalaren” (10:5–7).

Två saker är här värda att notera. För det första gör Origenes själv en distinktion mellan de synder som är *tēlikoutois kakois*, ”sådana stora förekomster av ondska”, å ena sidan, vilka verkar ha gemensamt dess sexuella karaktär, och drinkaren samt baktalaren å andra sidan.⁵⁶ De två av fyra laster i denna kategori som är identifierbara (*moichos* samt *pornos*) är otvetydigt sexuella. För det andra har Origenes här i sin egen kategorisering av lasterna valt att utelämma ekonomiska eller i övrigt förtryckande laster från den kategori där *arsenokoitēs* listas. Detta är ett starkare bevis än en antydning som man kan se utifrån variation i uppräkningsord, vilket ofta lyfts i diskussionen.

Det finns alltså inga kontextuella ledtrådar som antyder att Origenes här avsåg homoerotiska handlingar i varken en snävare eller vidare bemärkelse genom sitt bruk av *arsenokoitēs*.

KOMMENTAR ÖVER MATTEUS

I sin kommentar till Matt 18:23–35 jämför Origenes varje ”stor synd” med att förlora de talenter kungen anförtrott tjänaren. Synderna tillskrivs bland andra de som är *pornoi*, *moichoi*, *arsenokoitai*, *malakoi*, *eidōlolatrai* och *foneis* (*Comm. Matt.* 12–17, 14.10). Trots att Paulus inte citeras direkt, uppvisar listan ett tydligt beroendeskop av 1 Kor 6:9–10.

⁵⁶ Rimligtvis är Origenes distinktion mellan de olika typerna av synder informerad av Paulus särskilda uppmaning att särskilt *feugeite tēn porneian*, ”fly sexuell omoral” (1 Kor 6:18).

Tre saker bör noteras. För det första återger Origenes 1 Kor 6:9–10 fritt och kopplar *arsenokoitai* tydligare till sexuella synder. För det andra utelämnar han andra utnyttjande laster som följer i originaltexten. För det tredje liknar hans kategorisering av övriga sexuella laster den i *Dial. Foneis*, ”mördare”, är självklar, medan *eidōlolatrai*, ”avgudadyrkare”, ofta tolkas som en djupare hängivenhet till något annat än Gud, inte enbart medveten tillbedjan (se exempelvis Paulus bruk av terminologin i Ef 5:5 samt Kol 3:5).

Sammanfattningsvis verkar Origenes här tolka *arsenokoitēs* som en explicit sexuell last, som utifrån sammanhanget att döma inte bär någon antydning av utnyttjande.

KOMMENTARSFRAGMENT ÖVER ORDSPRÅKSBOKEN

I ett fragment av sin utläggning av Ords 7:12 varnar ”Origenes” för dem som lever dåraktigt.⁵⁷ Först varnar han för de som vandrar på den breda vägen och som ”tar till sig tankar om äktenskapsbrott och sexuell omoral och stöld” (*Fr. Prov.* 17.181). Sedan finns de som vandrar ”bortom dessa tankar”, som hänger sig åt *tas para fysin hēdonas*, ”onaturliga njutningar”, sökande *arsenokoitein* (*Fr. Prov.* 17.181).

Flera saker är här värda att notera. För det första görs en distinktion här mellan syndiga tankar som medföljer de som vandrar på den breda vägen, och de som vandrar bortom dessa tankar och söker *arsenokoitein*. Vad än ”Origenes” här avser med *arsenokoitein*, så går det bortom äktenskapsbrott, sexuell omoral och stöld.

För det andra står frasen ”sökande *arsenokoitein*” här i apposition till *tas para fysin hēdonas meterchontai*, ”de som hänger sig åt onaturliga njutningar”. Detta är intressant, eftersom *para fysin* är just den fras Paulus använder för att beskriva homoerotiska handlingar i Rom 1:26–27. Där beskrivs det hur kvinnor bytte ut *tēn fysikēn chrēsīn eis tēn para fysin*, ”det

⁵⁷ Redaktörerna av *Biblia Patristica* uppvisar en osäkerhet kring huruvida Origenes har författat det fragment som här tillskrivs honom, se Jean Allenbach et al., red., *Biblia patristica: Index des citations et allusions bibliques dans la littérature patristique, Volume 3: Origène* (Paris: CNRS, 1980), 24.

naturliga umgänget mot det som är onaturligt”, och hur män gjorde *homoiōs*, ”på samma sätt”. Paulus använder alltså frasen för att kategorisera det umgänge som kvinnor hade med kvinnor och män hade med män. I ”Origenes” utläggning används samma fras för att i apposition beskriva det som är *arsenokoitein*. Det är därför rimligt att anta att ”Origenes” såg det Paulus beskrev i Rom 1:26–27 som överförbart till vad han varnar för i 1 Kor 6:9.

Boswell menar att *arsenokoitein* i detta fall bör ses som synonymt med att gästa *gunaikes atimoi*, ”den kvinnliga prostituerade”, som varnas för i texten, även om han medger att detta är osäkert.⁵⁸ Mer rimligt är att se kvinnan i ”Origenes” utläggning som en typifiering av omoraliskt beteende. På samma sätt som att alla listade laster, inklusive äktenskapsbrott, sexuell omoral och stöld, inte bokstavligen sker på en bred väg (vilket ”Origenes” skriver), så är inte heller kvinnan i fråga ”bokstavlig”.⁵⁹

Sammanfattningsvis verkar ”Origenes” här tolka *arsenokoitein* som, utifrån sammanhanget att döma, att inte bära någon antydning av utnyttjande.

HOMILIER ÖVER PSALTAREN

I en av sina homilier över Psaltaren utlägger Origenes Ps 37.⁶⁰ I den nära kontexten till termens förekomst diskuterar han kontrasten mellan gudlös rikedom och gudfruktig fattigdom. Han beskriver hur skickliga retoriker av olika slag har undervisat i dialektik. Ja, ”inte bara avgudadyrkare utan även *arsenokoitas* och sexuellt omoraliska och äktenskapsbrytare” (*Hom. Ps. 36.5.6.33–34*). Här lyfts alltså dessa fyra laster fram som exempel på ogudaktighet hos människor som Origenes har bevittnat uppvisa god kunskap och rikedom i olika avseenden.

⁵⁸ Boswell, *Christianity*, 350, fotnot 43.

⁵⁹ Wright, *Homosexuals*, 149, fotnot 23, drar en liknande slutsats, när han skriver att det mesta man kan läsa ut från Origenes beskrivning är att de som hänger sig åt *arsenokoitein* kommer möta samma dom som den vanhedrade kvinnan.

⁶⁰ Origenes följer LXX:s numrering och kallar därför psalmen för den 36:e.

Två saker bör nämnas kort. För det första är de två av tre identifierbara sista lasterna, som också står närmst grupperade, uttryckligt sexuella. För det andra lyser övriga laster från 1 Kor 6:9–10 (med undantag för *eidōlōlatras*) med sin frånvaro i denna homilia. Det finns alltså ingen kvalifikation utifrån kontexten som antyder att Origenes här såg *arsenokoitas* som en sexuell last i varken vid eller snäv bemärkelse.

EUSEBIUS AV CAESAREA (CIRKA 260–340)

Eusebius av Caesarea var en biskop, teolog och kyrkohistoriker som flitigt dokumenterade den tidiga kyrkans historia. Hans verk har haft en djupgående inverkan på förståelsen av kristendomens utveckling under de första århundradena, och här finns två förekomster av *arsenokoit*-gruppen.

DEMONSTRATIO EVANGELICA

Demonstratio evangelica, är ett av de mest kända verken av Eusebius, där han redogör för hur evangeliets sanning vida överträffar Moses lag som gavs under det gamla förbundets tid. I en av paragraferna kontrasterar och utvecklar han skillnaden mellan det gamla och det nya förbundet:

Mose för sin del föreskrev till äktenskapsbrytare och de orena att inte begå äktenskapsbrott, inte heller begå *arsenokoitein*, inte heller sträva efter njutningar emot naturen (*para fysin*), med död som lön för de som överträder. För min del vill jag inte ens att de mina ser på en kvinna med lustfyllt begär. (*Dem. ev.* 1.6.67.5)

Flera saker bör sägas här. För det första är det uppenbart att *arsenokoitein* här avser en sexuell last, eftersom paragrafen uttryckligen berör endast detta ämne. För det andra nämns här begreppet *para fysin*, ”emot naturen”. Det intressanta här är att *para fysin* verkar beskriva något som är distinkt från *arsenokoitein*, inte en beskrivning utav detsamma. Det är dock möjligt att *mēde* här binder ihop två uttryck som tillsammans förmedlar en gemensam idé – en så kallad hendiadys (se exempelvis Matt 7:6; 2 Thess 2:2 samt 1 Joh 3:18). Man skulle också, likt Gagnon, kunna tolka *arsenokoitein* som att uttryckligen bara avse manliga homoerotiska

handlingar, och att ”njutningar emot naturen” avser kvinnliga sådana.⁶¹ För det tredje är det viktigt att stanna upp vid vad som är den exakta relationen mellan förbudet av *arsenokoitein* (vilket, enligt Eusebius, föreskrevs av Mose) och den senare bestyrkningen att en man inte ens bör se på en kvinna med lustfyllt begär. Boswell menar att Eusebius med *arsenokoiteō* här avser manlig prostitution gentemot kvinnor snarare än andra män.⁶² Han ser alltså utvecklingen av påbudet från det gamla till det nya förbundet som att det första förbjöd en handling (manlig prostitution), men det senare förbjöd ens den tanke (att titta på en kvinna) som föregår samma handling. Jag finner dock att det är mer rimligt att Eusebius här avser manliga homoerotiska handlingar, utifrån att jämförelsen med kvinnor snarare är den att hans lärjungar inte ens får se på en kvinna (underförstått: än mindre så en man).⁶³ Det är alltså inte bara en starkare återhållsamhet av samma påbud, utan ett nytt påbud som sådant. Det är också den hermeneutiska rörelsen som antyds av Eusebius i föregående och påföljande paragrafer. Det förväntas alltså inte endast en högre integritet kring samma påbud, utan nya påbud som sådana.

Sammantaget menar jag att Eusebius med *arsenokoitein* beskriver homoerotiska handlingar i en vidare bemärkelse.

PRAEPARATIO EVANGELICA

Praeparatio evangelica är ett apologetiskt verk som dateras till 313–318 e.Kr. I det aktuella textavsnittet citerar Eusebius den syrisk-kristne gnostikern Bardesanes (cirka 154–222). I utdraget beskriver Bardesanes hur människan skiljer sig från djuren genom sin rationalitet (*Praep. ev.* 6.10.5). Från 6.10.11 förklarar Bardesanes vad som särskiljer olika folkslag, särskilt med avseende på dödsstraff för exempelvis äktenskapsbrott (6.10.22), mord (6.10.23) och grov stöld (6.10.24). Om någon anklagas som mördare eller tjuv blir man inte så upprörd, men den som anklagas som *arsenokoitēs* hämnas till döds (6.10.25).

⁶¹ Gagnon, *Homosexual Practice*, 321, fotnot 117.

⁶² Boswell, *Christianity*, 351.

⁶³ Så även Wright, *Homosexuals*, 134 samt Gagnon, *Homosexual Practice*, 321, fotnot 117.

En förtydligande fras följer direkt: *par Hellēsi boi sofoi erōmenous echontes ou psegontai*, ”bland grekerna skäms inte de visa att ta sig [manliga] älskare”. Denna rad förekommer endast i Eusebius grekiska version. I den kritiska utgåvan av Bardesanes syriska text, framtagen av H. J. W. Drijvers, är denna fras helt utelämnad.⁶⁴ I den textkritiska apparaten till Eusebius grekiska utgåva ponerar Felix Jacoby därför att denna rad är ett tillägg av Eusebius.⁶⁵ Martin menar att Eusebius inte nödvändigtvis förklarar och likställer *erōmenos*, ”manlig älskare”, med *arsenokoitēs*, utan snarare liknar de två praktikerna med varandra.⁶⁶ Den tolkningen är dock krystad. Gagnons läsning är mer naturlig; att Eusebius betraktar termerna som likställda.⁶⁷

Ett annat argument kan vara att *arsenokoitēs* nämns nära anklagelser om att vara *foncus*, ”mördare”, eller *kleptēs*, ”tjuv”, vilket skulle kunna antyda att *arsenokoitēs* är en last liknande dessa, med avseende på utnyttjande av en annan part. Bardesanes syftar dock snarare till att kontrastera kulturellt betingade reaktioner på falska anklagelser, snarare än att skapa en specifik kategori av laster. Kontrasten står mellan anklagelser som väcker reaktioner att rättfärdiga sig och inte, utan att beskriva anklagelsernas gemensamma natur. Eusebius verkar alltså likställa *arsenokoitēs* med *erōmenos*. Det finns därmed ingen antydning av utnyttjande i författarens förståelse av ordet.

DISKUSSION

Med följande diskussion önskar jag ta steget från det partikulära till helheten. I detta kapitel diskuterar jag först de olika förekomsterna av *arsenokoitēs* i relation till varandra, med avseende till likheter och olikheter

⁶⁴ Hendrick J. W. Drijvers, *The Book of the Laws of Countries: Dialogue on Fate of Bardaisan of Edessa* (Assen: Koninklijke Van Gorcum & Comp, 1964), 47.

⁶⁵ Felix Jacoby, ”Zweiter Band: Illyrien-Thrakien Nr. 709–856”, i *Die Fragmente der Griechischen Historiker C* (Leiden: Brill, 1969), 587–965 (653).

⁶⁶ Martin, *Single Savior*, 43.

⁶⁷ Gagnon, *Homosexual Practice*, 319.

dem sinsemellan. Därefter följer en kort diskussion av mina fynd i relation till svensk populärteologi.

JÄMFÖRANDE DISKUSSION AV TEXTER

För att inleda en jämförande analys av de antika författarnas tolkningar, presenterar jag först en sammanfattning i tabellform. Tabellen redovisar varje författares användning av *arsenokoit*-terminologin och textens relevans för min undersökning, baserat på tidigare kapitel.

Text	Tolkning	Klarhet	Kommentar
<i>Phil.</i> 5.3	Oklar	Implicit	Citationsvariation från 1 Kor 6:9
<i>Arist.</i> 13:7	Allmän	Implicit	Beskriver (men begränsas inte till) pederasti
Sib. or. 2.73	Allmän	Explicit	Influens av <i>ps.-Phoc.</i> , som beskriver akten bland annat som <i>kypris</i> , ”sexuell passion”
Johannesakterna 36	Utnyttjande	Implicit	Förekommer bland utnyttjande laster
<i>Autol.</i> 1:2	Oklar	Implicit	Förekommer bland utnyttjande laster, tolkas dock i ljuset av 1.14
<i>Autol.</i> 1:14	Allmän	Implicit	Uppvisar beroendeskäp av 1 Petr 4:3, beskrivs i sammanhang av <i>epithumia</i> , ”[sexuell] passion”
<i>Strom.</i> 3.18.109.2	Oklar	Implicit	Mindre citationsvariation från 1 Kor 6:9, beskriver njutning som ”går emot regeln”
<i>Haer.</i> 5.26.23	Allmän	Implicit	Beskriver (men begränsas inte till) pederasti, svår avvägning
<i>Dial.</i> 10.3–6	Oklar	Implicit	Förekommer bland sexuella laster utan antydning om utnyttjande
<i>Comm. Matt.</i> 12–17, 14.10	Oklar	Implicit	Förekommer bland sexuella laster utan antydning om utnyttjande

<i>Fr. Prov.</i> 17.181	Allmän	Explicit	Beskrivs som <i>para fysin</i> (jfr Rom 1)
<i>Hom. Ps.</i> 36.5.6.33	Oklar	Implicit	Förekommer bland sexuella laster utan antydning om utnyttjande
<i>Dem. ev.</i> 1.6.67.5	Allmän	Explicit	Står i samband med <i>para fysin</i> , beskrivs i sammanhang av <i>hēdonē</i> , ”njutning”
<i>Praep. ev.</i> 6.10.25	Allmän	Explicit	Likställs med <i>erōmenos</i> , återgivning av Bardesanes

Tabell 1: Redovisning av resultat

ALLMÄN ELLER UTNYTTJANDE?

Av de femton analyserade förekomsterna av *arsenokoit*-gruppen uppvisar majoriteten inte någon uttrycklig förklaring för vilken typ av homoerotik som avses. Hos dessa författare beskriver *arsenokoitēs* i sammanhanget av exempelvis *porneia* eller *moicheia* en sexuell last, utan explicit anspelning på utnyttjande. En sådan placering indikerar att *arsenokoitēs* bäst förstås som ytterligare en form av förbjudet sexuellt beteende.

I ett antal texter kan man utläsa en principiell parallell mellan kvinnlig homoerotik och den som avses med *arsenokoit*-terminologin. Särskilt intressant är fallet med Sib. or. 2.73. Denna text uppvisar tydligt beroendeskap av Ps.-Fok., där paralleller dras till kvinnlig homoerotik via uttryck som *lechos andrōn*, vilket tyder på att principen av homoerotik oberoende av kön, snarare än den specifika formen, varit förståelsen nyckeln. Utifrån den kristna kontext som redaktören till Sib. or. var verksam i var det därför naturligt att göra bruk av *arsenokoiteia*, kognat till det paulinska *arsenokoitēs*, för att avse det som avråddes i Ps.-Fok.

På liknande sätt gör två författare, ”Origenes” (*Fr. Prov.*) och Eusebius (*Dem. ev.*) bruk av frasen *para fysin*, ”onaturligt”, i sina respektive diskussioner av *arsenokoit*-terminologin. Denna fras förekommer i Paulus kända diskussion av kvinnlig homoerotik (Rom 1:26). Detta visar därför hur dessa två senare författare förstod *arsenokoit*-terminologin som ett prin-

cipiellt likvärdigt uttryck för den homoerotik som Paulus fördömer i Rom 1. Dessa två texter, precis som med Sib. or., visar alltså att den homoerotik författarna avser med *arsenokoit*-terminologin inte kan begränsas till exempelvis pederasti (eftersom kvinnlig sådan var icke-existerande).

Det finns dock texter där en snävare förståelse kan utläsas, då särskilt Johannesakterna, *Arist.* samt *Haer.* I dessa texter bär *arsenokoit*-stammen antydning av utnyttjande. I Johannesakterna placeras termen med exploaterande laster. Aristides beskriver *arsenokoitia* som ett av de brott som kännetecknar de grekiska gudarna, särskilt vad gäller Zeus övergrepp mot Ganymedes, och på liknande sätt gör även Hippolytus.

Det är intressant att just Aristides och Hippolytus, båda författare med en tydligt apologetisk ansats, brukar *arsenokoit*-terminologin i diskussion om pederastiska övergrepp. Såväl Aristides som Hippolytus skriver polemiskt mot rådande hedniska sedvänjor, där Zeus och Ganymedeseposet var ett känt exempel på homoerotik att ta spjärn mot. Bruket är därför annorlunda från vad vi finner vid läsning av predikanter och kommentatorer (såsom Polykarpos och Origenes). Då är ansatsen annorlunda, och den utbroderade polemiken är inte framträdande på samma sätt. Aristides och Hippolytus modellerar alltså sitt bruk av terminologin utifrån vedertagna förekomster av homoerotik i den samtid som de bemöter.

Samtidigt är det värt att notera att även dessa två fall bör tolkas som att de illustrerar exempel snarare än en fullständig semantisk avgränsning. Det faktum att de väljer exempel med pederasti bör alltså inte tolkas som att *arsenokoitēs* definieras exklusivt så; snarare visar texterna att dessa exempel fungerade retoriskt för att illustrera allvaret i en syndkategori som även kunde förstås bredare – vilket min analys ovan visar.

Sammanfattningsvis finns det en mångsidighet i hur *arsenokoitēs* används, även om det också finns mycket gemensamt. I ett antal texter används termen för att beskriva en sexuell last, då ofta utan den nära placeringen till andra utnyttjande laster. Tre texter visar att den homoerotik som avses är oberoende av kön, genom tydliga paralleller till kvinnlig homoerotik. Ytterligare tre texter gör bruk av terminologin för att beskriva utnyttjande homoerotik, även om det i två av dessa framgår att det inte

har att göra med en semantisk avgränsning till just sådan. Endast i en text, Johannesakterna, listas *arsenokoitēs* i ett sammanhang som kan ge antydning om utnyttjande homoerotik. Detta är alltså den enda text som möjligtvis avviker från det större mönster som annars framträder i förnicenskt bruk; här finns det en tydligare antydning till att *arsenokoit*-terminologin används för att beskriva (manlig) homoerotik i en mer utnyttjande bemärkelse.

EXPLICIT ELLER IMPLICIT?

Som tabellen ovan visar uppfattar jag att endast fem förekomster visar explicit bevisning för hur *arsenokoit*-terminologin bör förstås. Resten, en klar majoritet, är implicita. Termen är sällan föremål för utläggning eller definition, utan förekommer allt som oftast i en katalog av en rad olika laster.

Denna övergripande "vaghet" visar att de flesta antika författare inte fann det nödvändigt att utlägga betydelsen av *arsenokoitēs*.⁶⁸ Detta kan tolkas på flera sätt. En förklaring är att dessa författare fann termen självförklarande utifrån dess uppdelade form i 3 Mos 18:22 samt 20:13 (LXX), alltså det etymologiska arv som ligger till grund för det paulinska bruket i 1 Kor 6 samt 1 Tim 1 (se inledning). En andra tolkning är att tolka termen tydligare i linje med de föreställningar som rådde i författarnas samtid om samkönade relationer. Här är utmaningen för den moderna tolkaren av de patristiska texterna att söka förstå vilken förförståelse som respektive författare hade av termen.

ÖVERFLÖDIG LUSTA?

Eftersom åtminstone fyra av de granskade texterna (Sib. or., *Autol.*, *Strom.* samt *Dem. ev.*) berör homoerotik relaterat till sexuell passion och njutning, behöver något kort sägas om föreställningen att homoerotik kunde vara ett resultat av överdriven passion. Alltså, den praxis att en man som normalt fann sig attraherad till kvinnor men inte kunde behärska sin

⁶⁸ Hit kan givetvis också de fyra fall som inte ger några kontextuella ledtrådar alls räknas (se fotnot 24 ovan).

lusta, sökte sig till andra män. Även om denna praxis uttryckligen omnämns i antika skrifter,⁶⁹ finns det även skäl för reservation, vilket Preston Sprinkle har visat.⁷⁰ För det första omnämns sexuell passion i Ps.-Fok. för att beskriva kvinnlig homoerotik (vilket ligger till grund för det aktuella avsnittet i Sib. or., se ovan). Vad vi känner till om kvinnlig homoerotik i antika texter passar detta inte i "överflödiga lusta"-paradigmet.⁷¹ För det andra omnämns njutningar som mot naturen (*para fysin*) i *Dem. ev.*, vilket i antika texter avser brott mot skapelseordning, utan att bära någon antydning av överflödiga lusta.⁷²

För det tredje är det värt att nämna att den antika synen på homoerotik var mångsidig. Till exempel är det intressant att notera hur det beskrivs hos Plutarchos hur heteroerotik är till följd av överdriven passion vid sidan om den äkta kärleken, kärleken till *ho paidikos*, "pojken" (Plutarchos, *Amat.*, 4.). Mångfalden med avseende till homoerotisk passion ger alltså skäl till reservation, och att inte läsa in för mycket åt endera håll i våra texter som talar om njutning eller passion.

DISKUSSION AV SVENSKA TOLKNINGAR

Inom svensk populärteologisk kontext finns, som utlagt ovan, en bredd av tolkningar av *arsenokoitēs*. En delfråga med artikeln är att identifiera vilka moderna populärteologiska bidrag som har en överlappande syn med tidiga kristna förståelser av termen. Att kartlägga och kritiskt granska den mångfald av positioneringar som återges i inledningskapitlet försvåras givetvis av det faktum att en så stor del av patristiskt bruk är implicit. Ett par saker kan dock konstateras.

För det första finns det ett problem med exempelvis Niclas Öjebbrandts diskussion, när han menar att *arsenokoitēs* förstås bäst som maktutövning av en svagare part eller en som köper sex, utan att ange vilket källmaterial

⁶⁹ Se exempelvis Platon, *Leg.* 636, samt Dio Chrysostom, *Ven.* 149.

⁷⁰ Preston Sprinkle, "Paul and Homosexual Behavior: A Critical Evaluation of the Excessive-Lust Interpretation of Romans 1:26–27", i *BBR* 25/4 (2015), 497–517.

⁷¹ Sprinkle, "Excessive-Lust", 506–509.

⁷² Sprinkle, "Excessive-Lust", 509–512.

han utgår ifrån i sin tolkning av termen. I ljuset av en text som Johannesakterna är detta en möjlig, om än inte representativ, återgivning.

För det andra menar jag att Per-Olof Eurell och författarna till EFK-rapporten misstar sig i att hänvisa till Sib. or. som att den avser pederasti eller övergrepp, eftersom bruket i denna text uppvisar så tydligt beroendeskap av Ps.-Fok. och den homoerotik som fördöms där. Det kan däremot vara berättigat att, likt Eurell, hänvisa till Johannesakterna som ett fall som ger antydning om utnyttjande homoerotik.

För det tredje finns det skäl till reservation hos de författare som utan förklaring hänvisar till förekomster av termen och antar att de därför beskriver homoerotik i en vidare bemärkelse, när förekomsterna bara är implicita.

Detta leder till den fjärde, och kanske viktigaste observationen. Jag noterar hur avgörande ens metodologiska ingång är för tolkning av det implicita källmaterialet. Om man delar samma ingång som exempelvis Gunnar Samuelsson blir etymologin för *arsenokoitēs* en viktig förklaringsmodell till varför majoriteten av antika författare inte fann det nödvändigt att förklara termen, medans andra skulle tolka termen i ljuset av samtida föreställningar av homoerotik. Den stora frågan är alltså vilken förståelsenyckel patristiska författare hade i sitt bruk av *arsenokoitēs*, som gjorde att man i de flesta fall fann termen självförklarande.

SLUTSATS OCH AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Pederasti, prostitution, passion – hur har *arsenokoitēs* tolkats fram till och med Nicaea? Jag uppfattar att majoriteten av antika författare förutsatte en given tolkning, eftersom de inte fann det nödvändigt att utlägga dess betydelse. I ett flertal texter kan det utläsas en förståelse som att avse manliga homoerotiska handlingar utan antydning av utnyttjande. Ett undantag är Johannesakterna, där termen förekommer bland ekonomiska laster, och alltså skulle kunna avse homoerotisk prostitution. Bland moderna svenska författare är det därför svårt att fast bestämma rimligheten i den mångfald av tolkningar som finns, innan man har etablerat en rimlig

förståelsenyckel till vilken förförståelse av termen de patristiska texterna förutsätter.

Vad är då vägen framåt efter denna slutsats? En anledning till att receptionshistorien i detta fall fyller en viktig funktion är att den, undantaget etymologin, tillhandahåller den enda externa bevisningen för hur *arsenokoitēs* bör förstås. Den moderna diskussionen om tolkningen av *arsenokoitēs* gör därför väl att informeras av vad tidiga kristna författare ansåg var Paulus avsikt, särskilt eftersom detta rör den för kyrkan angelägna frågan om vilka som kommer ”ärva Guds rike” (1 Kor 6:10), och hur man erbjuder de som har levt så att ”förklaras rättfärdiga i Herren Jesus Kristus namn” (6:11).